

Ödüllü Çingene kızı

Roman

kökenli Elmas Arus, İstanbul'daki 30 bin kişilik sülalesinden okula giden ilk kız çocuğuydu. Tabuları yıkıp iki üniversite bitirdi. Dokuz yıl, "Ben kimim?" sorusunun peşinde Türkiye'nin her yerindeki Roman grupları ziyaret etti, 'Buçuk' adlı belgeseli hazırladı. 2009'da kurduğu Sıfır Ayrımcılık Derneği'yle geçen hafta Avrupa Konseyi'nin prestijli İnsani Yardım Ödülü'ne layık görüldü.

AVRUPA Konseyi'nin İsveçli diplomat Raul Wallenberg adına verdiği İnsani Yardım Ödülü'nün ilki, Romanlara yönelik ayrımcılıkla mücadelesinden dolayı Elmas Arus'a (34) verilecek. Peki kim bu Elmas Arus?

Yarı göçebe ailenin beş çocuğundan biri olarak Amasya'da doğdu. Roman kökenli annesi ev işçiliğiyle, Abdal kökenli babasıysa ördüğü sepetleri sattıktan sonra günlük fabrika işçiliği gibi geçici işlerle geçimi sağlıyordu. "30 bin kişilik sülalede okula giden ilk kız çocuk bendim" diye hayatını anlatmaya başlıyor Elmas: "Bizde kızların toplumun dışına çıkması, yani okula gitmesi yasaktı. Erkekler de ancak ilkököl üçüncü sınıfa kadar gidiyordu ama babam okuma yazma bilmemeyi kör kalmak olarak görüyordu."

Nitekim Elmas'ın babası mahallelinin tepkilerine rağmen kızını okula gönderdi. Beş yılın sonunda Elmas başarıyla mezun oldu ama aile bu arada İstanbul'a taşındı ve "12 yaşındasın artık evlenecek çağa geldin!" baskısı yeniden başladı. Elmas, dört yıl eve kapandı. Ev işi, dantel yapmayı öğrendi. Ancak eğitim fikrinden hiç vazgeçmedi: "Tek çıkış yolunun eğitim olduğunu biliyordum. 'Neden annemin kaderini yaşayayım?' diye düşünüyordum. Aileme evlenmeyeceğimi söyledim. Hiç kolay olmadı ama ortaokulu dışarıdan bitirmem için ikna etmeyi başardım." Ortaokulu kısa sürede bitirdikten sonra liseye kaydını yaptırdı: "Liseye gitmek hayatımda dönüm noktasıydı. "Çingene!" demiyorlardı ama davranışlarından sosyal ve sınıfsal farkı hep hissediyordum."

EDİRNE'DEKİ ÖTEKİ ROMANLAR

Trakya Üniversitesi'nin Radyo ve Televizyon Bölümü'nü kazandı. Edirne'de kendi grubu dışında başka Romanlarla karşılaştı: "Grupların gelenek ve görenekleri bölgesel olarak değişiyor. Herkes hikayenin küçük bir parçasını biliyor. "Ben kimim, nereden gelmişim" diye sorgulamaya başladım. Cevabı bulmak için Türkiye'yi dolaşarak bir belgesel yapmaya karar verdim." Ancak projesini hayata geçirmesi hem maddi hem teknik eksikliklerden dolayı kolay olmadı. Bir süre çeşitli işlerde çalıştı, bu arada eşi Haluk Arus'la tanıştı. Kurdukları küçük ekiple çekimlere başladılar.

ROMLAR, DOMLAR VE LOMLAR

Elmas Arus ve ekibi tam dokuz yıl sahada kaldı. "Her yıl 10 il belirleyip bir ay süresince 30-40 mahalleye giriyorduk" diyor. "Bugüne kadar yapılmış kapsamlı bir araştırma yoktu. Kimin hangi gruba ait olduğunu bilmiyorduk. 38 ildeki 400 mahallede 'Çingene' olarak tabir edilen bütün farklı grupları çektik." Parçaları birleştirdikten sonra ortaya üç ana grup çıktı: Romlar (Romanlar), Domlar ve Lomlar. Arus, dokuz yıllık saha çalışmasını hem 'Buçuk' adıyla belgeselleştirdi hem de gördükleri derin yoksulluk ve dışlanmaya çözümler üretmek amacıyla 2009'da Sıfır Ayrımcılık Derneği'ni kurdu. Dernek, hükümetin Romanlarla ilgili politika geliştirmesi için lobi faaliyetleri yürütüyor. Arus, "Daha yolun çok başındayız. Acil kalıcı politikalar yapılmalı. Önceden Romanlar yok sayılıyordu. Dolayısıyla kimse onlara dokunmuyordu. Şimdi varlar ama güçsüzler, yoksullar ve topluma kendilerini anlatamıyorlar" diyor.

YALOVA'DA ÇADIRDAN ÇIKMA YASAĞI

Genç aktivisti, saha çalışması boyunca en çok Yalova'daki halk etkilemiş: "Mahalleli Romanların varlığını inkar ediyordu. Sonradan çalılıkların arasına saklanmış çadırlar fark ettik. Belediye 'görüntü kirliliği' yaptıkları için Romanların gündüz dışarı çıkmasına izin vermiyordu. Geceleri çöp toplayıp gündüzleri çadıra çekiliyorlardı. Etkileyen bir diğer şey de Gaziantep'teki Dom gruplarıydı. Evlilik yaşı 9-10'du. 350 kişilik grupta okuma yazma bilen sadece bir kişi vardı. Çocukların en büyük talebi de okumak değil sünnet olmaktı. Pahalı olduğundan güçleri yetmiyor."

İLLE DE ROMAN MI OLSUN

Dođru tabir 'Roman' mı yoksa 'Çingene' mi? Elmas Arus şöyle cevaplıyor: "Üç sene önceki Roman Açılımı'na kadar toplumun bütün marjinaleri için kullanılan tabir 'Çingene'ydi. Açılımdan sonra artık 'Roman' daha popüler ve temiz bir kavram gibi algılanıyor. Oysa 'Çingene' kelimesinin bir suçu yok. Onun altını olumsuzluklarla dolduran önyargıların ve ayrımcı politikaların ortadan kaldırılması gerekiyor. Grupların içinde karışık bir dinamik olduğundan kimlik ve kavram kargaşası devam ediyor. Ama başka kimlikler altında gizlenerek kendinizi ifade ederseniz sorunları çözemezsiniz."